

6TH INTERNATIONAL TURKIC WORLD CONGRESS ON SOCIAL, HUMANITIES, ADMINISTRATIVE, AND EDUCATIONAL SCIENCES PROCEEDINGS BOOK

SEPTEMBER 12-14, 2026 | BAKU, AZERBAIJAN

**Azerbaijan State Pedagogical
University, Azerbaijan**

PARTICIPATION FROM
17 DIFFERENT COUNTRIES

EDITORS:
PROF. DR. QABIL ALIYEV
PROF. DR. MURAT ÖZKAN

E-ISBN: 9 7 8 - 9 9 5 2 - 6 1 0 - 8 9 - 5
DOI: <https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-610-89-5.2026.100.1146>.

www.turkiccongress.com
turkicworldcongress@gmail.com

6TH INTERNATIONAL TURKIC WORLD CONGRESS ON SOCIAL, HUMANITIES, ADMINISTRATIVE, AND EDUCATIONAL SCIENCES PROCEEDINGS BOOK

SEPTEMBER 12-14, 2026 | BAKU, AZERBAIJAN

PARTICIPANT COUNTRIES (17 DIFFERENT COUNTRIES)

Algeria – Azerbaijan – China – India –
Iran – Malaysia – Nigeria – North
Macedonia – Pakistan – Philippines –
Romania – Rwanda – Spain – Sri Lanka
– Türkiye – Uzbekistan – Vietnam

E-ISBN: 9 7 8 - 9 9 5 2 - 6 1 0 - 8 9 - 5

DOI: <https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-610-89-5.2026.100.1146>.

E D I T O R S :

P R O F . D R . Q A B I L A L I Y E V

P R O F . D R . M U R A T Ö Z K A N

BZT TURAN PUBLISHING HOUSE®

2026©

TURKEY, AZERBAIJAN

TR: +90 538 334 59 23 AZ: +994 50 300 2920

**6TH INTERNATIONAL TURKIC WORLD
CONGRESS ON SOCIAL, HUMANITIES,
ADMINISTRATIVE, AND EDUCATIONAL
SCIENCES**

PROCEEDINGS BOOK

SEPTEMBER 12-14, 2026

ONLINE & IN-PERSON PARTICIPATION

ZOOM & BAKU, AZERBAIJAN

**CONGRESS PROCEEDINGS
BOOK**

EDITORS

PROF. DR. QABIL ALIYEV

PROF. DR. MURAT ÖZKAN

BZT AKADEMİ PUBLISHING HOUSE®

TURKIYE, AZERBAIJAN

TR: +90543 671 0123

turkiworldcongress@gmail.com

<https://www.turkiworldcongress.com/>

All rights reserved

BZT TURAN YAYINEVİ®

BZT TURAN PUBLISHING HOUSE

Publishing Date: 22.09.2026

E-ISBN: 978-9952-610-89-5

DOI: <https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-610-89-5.2026.100.1146>

MEDRESELER ÜZERİNE BİR LİTERATÜR DENEMESİ

Erdoğan KÖYCÜ

Bartın Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü, Hadis Anabilim Dalı.
ORCID ID: 0000-0003-4555-4552

Özet

Medreseler günümüzün ilköğretim ve ortaöğretim düzeylerinin üzerinde eğitim veren kurumlardır. İnsanlık tarihi boyunca ister medrese usûlü örgün eğitim programlarıyla ister yaygın eğitimle işlerliğini sürdüre gelmiştir. Tebliğimizin hedefi genel hatlarıyla ayrıntılara dalmadan bir literatür denemesi gerçekleştirmektir.

Medreselerin tarihî sürecine baktığımızda yaygın ve örgün eğitim boyutlarını görebiliriz. İslâm Tarihinde Peygamberimizin (s.a.s.) hicretten sonra ilk iş olarak inşa ettirdiği Mescid-i Nebvî'nin içinde yer alan “Suffa” adlı medrese (Baktır, 1984) hem örgün hem de yaygın eğitimin temellerini teşkil ediyordu. Hz. Peygamberin (s.a.s.) Suffa’da yaptığı dersler, okuduğu hutbeler ve kadınlara ayrı bir gün tahsis edip onlara vaz’ etmesini planlı, programlı örgün eğitim; hem de ansızın Medine’ye gelen elçiler ve misafirlerin sordukları sorulara Peygamberimizin (s.a.s.) cevaplarından Sahâbe-i Kirâm’ın öğrenmesini, yaygın eğitim faaliyetleri olarak addediyoruz.

Anahtar Kelimeler: Hadîs, İlim, Literatür, medrese, Osmanlı.

A LITERATURE REVIEW ON MADRASAS

Madrassas are institutions that provide education at a level beyond that of contemporary primary and secondary schools. Throughout human history, they have maintained their relevance through either formal education programs based on the madrasa model or non-formal education. This paper aims to conduct a literature review in broad strokes, without delving into minute detail.

When examining the historical evolution of madrasas, we can observe both formal and non-formal educational dimensions. In Islamic history, the “Suffa -a madrasa (Baktır, 1984) located within the Masjid al-Nabawi (the Prophet’s Mosque), which the Prophet (peace be upon him) had constructed as his first act after the Hijra- laid the foundations for both formal and non-formal education. We classify the Prophet’s lessons and sermons at the Suffa, as well as his practice of dedicating a specific day to preach to women, as planned and structured formal education; conversely, we regard the learning experiences of the Noble Companions -often prompted by questions from envoys and guests who arrived unexpectedly in Medina- as forms of non-formal education.

Keywords: Hadith, Knowledge, Literature, Madrasa, Ottoman.

GİRİŞ

Medrese kelimesi دَرَسَ (derase) kök fiilinden (aslı دِرَاسَة dirâse kelimesinden) türetilmiş olup, içinde kitap ve ders okunan müdâris kelimesiyle de ifade edilmektedir (İbn Manzûr, ts.).

Medreseler üzerine yazılmış eserlerden en detaylı olanlarından biri Abdülkadir b. Muhammed en-Nuaymî'nin (ö. 927/1521) *ed-Dâris fî Târihi'l-Medâris* adlı eseridir. Dımaşk'ta medreselerin ilk kurulduğu tarihten müellifin yaşadığı asra kadar geçen dört yüzyıl boyunca şehirdeki ilim müesseselerine dair telif edilmiş ilk ve en kapsamlı eserdir. Medreseler, ihtisas alanlarına göre düzenlenmiş olup dârülkur'ân, dârülhadîs, Şâfiî, Hanefî, Mâlikî ve Hanbelî medreseleri; tekke ve zâviyeler, türbeler; mescit ve camiler sırasıyla anlatılmıştır. Her kurumun Dımaşk'ta inşa edildiği yer, bânisinin biyografisi, vakıf şartları ve tahsis edilen vakıflar ile burada okutulan kitaplar ve ders veren müderrislerin hal tercümeleri yazılmıştır. Bu sebeple eser şehrin eğitim tarihi, vakıfları ve topoğrafyası açısından büyük değer taşır. Öte yandan kitap, biyografileri anlatılan devlet adamlarının ilmi yönleriyle alakalı ilginç anekdotlar ihtiva etmektedir. en-Nuaymî, Ebû'l-Kâsım İbn Asâkir'in (ö. 620/1223) *Târîhu Medîneti Dımaşk*'ının girişindeki medreseler kısmını ve İzzeddin İbn Şeddâd'ın (ö. 684/1285) el-A'lâku'l-Hafîre fî Zikri Umerâ'i's-Şâm ve'l-Cezîre adlı çalışmasını esas almakla birlikte, kendi dönemine kadar olan gelişmeleri ve biyografik malzemeyi de eklemiştir. Böylece Orta Çağ İslâm dünyasında yaygın olan biyografik sözlük (vefeyât-tabakât) türüyle hıtat (topografik eserler) tarzını karıştırıp özgün bir üslup ortaya koymuştur. Müellif eserinde yararlandığı kaynakları zikretmiştir. Bunlar arasında Ebû'l-Kâsım İbn Asâkir ve İzzeddin İbn Şeddâd'ın yanı sıra ez-Zehebî (ö. 748/1347), es-Safedî (ö. 764/1363), Ebû'l-Fidâ İbn Kesîr, (ö. 774/1373) el-Birzâlî (ö. 739/1339), Bedruddin İbn Kâdî Şuhbe (ö. 874/1470), Burhânuddîn İbn Müflih (ö. 884/1479), Abdüllatîf el-Bağdâdî (ö. 629/1231), Sıbt İbnu'l-Cevzî (ö. 654/1256), İbn Hacer el-Askalânî (ö. 852/1448), Tâceddin es-Subkî (ö. 771/1370), İbn Hallikân (ö. 681/1282), Ebû Şâme el-Makdisî (ö. 665/1267), el-Kutubî (ö. 764/1363) ve Takıyyuddîn İbn Kâdî Şuhbe'nin (ö. 851/1448) eserleri ile olayların tanıkları önemli yer tutmaktadır. Hacimli olduğu anlaşılan eserin aslı kaybolmuş, günümüze Şemseddin İbn Tolun, Abdulbâsîr Mûsâ el-Almâvî, Ahmed el-Bikâî ve Abdülkâdir Bedrân tarafından yapılan muhtasarlara ulaşmıştır. Almevî muhtasarını Henri Sauvaire notlar ekleyerek Fransızcaya çevirmiş (Description de Damas, I-II, Paris 1895-1896), Emilie E. Ouéchék de bu tercümenin bir indeksini hazırlamıştır (Damas:1954). Fuat Sezgin (ö. 1439/2018), Henri Sauvaire tercümesini Ouéchék tarafından yapılan indeksle birlikte Islamic Geography serisinde yeniden yayımlamıştır. İbn Tolun muhtasarının ilk kısmını Selâhaddin el-Muneccid (ö. 1431/2010) *Dûru'l-Kur'ân fî Dımaşk* adıyla neşretmiş (Dımaşk: 1946; Beyrut: 1973, 1982), muhtasarın tamamını ise Ca'fer el-Hasenî (I-II, Dımaşk: 1948-1951; Kahire: 1988) yayımlamıştır (I-II, Beyrut, 1990) (Tomar, 2003).

en-Nuaymî'nin medreseler üzerine telif ettiği eserini sistematik bir eser olarak mîlâd kabul edersek, o günden günümüze medreseler hakkında hangi eserler telif edilmiştir? Bunların tespitini kitaplardan başlayarak tezler, makaleler, tebliğler ve kitap tanıtımlarına kadar eserin müellifi, eserin adı ve tespit

edebildiğimiz kadarıyla bazı baskılarına da yer verdik. Her bir eserin, detaylarına girmek konumuzun sınırlarını aşacağı için eserlerin detaylarına yer vermedik.

MATERYALLER VE METOTLAR

Abdülkadir b. Muhammed en-Nuaymî'nin (ö. 927/1521) *ed-Dâris fî Târîhi'l-Medâris* adlı eseri (*Tenbîhu't-Tâlib ve İrşâdu'd-Dâris li-Ahvâli'l-Medâris (fîmâ bi-Dimaşk mine'l-Cevâmi' ve'l-Medâris)* Dimaşk'ta medreselerin ilk kurulduğu tarihten müellifin yaşadığı yıllara kadar geçen dört yüzyıl boyunca şehirdeki ilim müesseselerine dair telif edilmiş ilk ve en kapsamlı eserdir (Tomar, 2003).

Bu eserin telifinden günümüze medreseler üzerine yazılan eserlerin yazarlarıyla birlikte tespit edeceğimiz bu tebliğimizde literatürü ele alma metodumuzu şöyle kompoze edebiliriz.

Kitap için **Arapça** *Tarihi Medârisi İran* (Sultanzâde, 1945); **Türkçe** *Fatih Külliyesi ve Zamanı İlim Hayatı* (Ünver, 1946); **İngilizce** *The Rise of Colleges: Institutions of Learning in Islam and the West* (Makdisi, 1981) şeklinde kronolojik olarak tasnife tâbi tutulmuştur. **Makale** için **Arapça** *Ruâtu'l-İlm* (1961); **Türkçe** “Dârulhadisler” (Baltacı, 1980); **Tebliğ** için *İslâm Mimarisinde Dârulhadisler* (Özkurt, 2011); **Ansiklopedi maddesi** için Nasr, “The Traditional Text Used in the Persian Madrasahs” (Nasr, 1997). **Kitap tanıtımı** için ise “Madrasa and University in the Middle Ages” (Mukhsen, 2026) örneklerinde zikredildiği gibi tasnife tâbi tutulmuştur.

A LITERATURE REVIEW ON MADRASAS

1. Kitap

1.1. Arapça

1. *Tarihi Medârisi İran* (Sultanzâde, 1945).
2. *ed-Dâris fî Târîhi'l-Medâris* (en-Nuaymî, 1948, 1988, 1990).
3. *Medâris Kable'n-Nizâmiyye* (Ma'rûf, 1973).
4. *'Ulemâu'n-Nizâmiyyât ve'l-Medârisi'l-Meşriki'l-İslâmî* (Ma'rûf, 1973).
5. *el-Medâris fî Beyti'l-Makdis* (Abdalmehdî, 1981).
6. *Medârisu Dimaşk fî'l-Asri'l-Eyyûbî* (Şumeysânî, 1983).
7. *el-Eşkâlu't-Te'sîs*, (es-Semerkandî, 1984).
8. *el-Medârisul-İslâmiyye fî'l-Yemen* (el-Ekva', 1986).
9. *Meâhidut-Terbiyyeti'l-İslâmiyye* (Saîd, 1986).
10. *Nakdu't-Tâlib li-Zegâli'l-Menâsib* (İbn Tolun, 1992).
11. *Târîhu'l-Medâris fî Mısır l-İslâmiyye* (Abdulazîm, 1992).
12. *el-Medâris ve Nizâmu't-Ta'lim fî Bilâdi's-Şâm fî'l-Asri'l-Memlûkî* (Ahmed, 2001).

1.2. Türkçe

1. *Maârif-i Umûmiyye Nezâreti Târihçe-i Teşkilât ve İcrâatı* (Cevad, 1919).
2. *Dârulfünûn Tarih-i Felsefe Dersleri* (Aynî, 1914).
3. *Dârulfünun Tarihi* (Aynî, 1927).
4. *Tanzimattan Evvel ve Sonra Medreseler* (Yaltkaya, 1940).
5. *Türkiye'de Eğitim Sisteminin Gelişmesine Tarihî Bir Bakış* (Unat, 1964).
6. *Fatih Külliyesi ve Zamanı İlim Hayatı* (Ünver, 1946).
7. *Türkiye Maarif Tarihi* (Aynî, 1965).
8. *Anadolu Medreseleri* (Kuran, 1969).
9. *Anadolu Medreseleri (Selçuklu ve Beylikler Devri)* (Sözen, 1972).
10. *Anadolu Medreseleri Selçuklu ve Beylikler Devri II Kapalı Medreseler* (Rogers, 1972).
- XV-XVI. Asırlarda Osmanlı Medreseleri* (Baltacı, 1976)
11. *Türkiye Maarif Tarihi* (Ergin, 1977).
12. *Daru'l-Hilâfeti'l-Aliyye Medresesi ve Kuruluş Arefesinde İstanbul Medreseleri* (Kütükoğlu, 1978).
13. *Osmanlılarda Yüksek Din Eğitimi* (Atay, 1983, 2000)
14. *İslâm'da Eğitim-Öğretim Tarihi* (Çelebi, 1984).
15. *İlk Osmanlı Medreseleri* (Bilge, 1984).
16. *Gök Medrese* (Bilget, 1989).
17. *Çifte Minareli Medrese (Erzurum)* (Ünal, 1989)
18. *Sivas'ta Buruciye Medresesi* (Bilget, 1991).
19. *Erzurum Yakutiye Medresesi* (Ünal, 1992).
20. *Türk Eğitim Tarihi (Başlangıçtan 1993'e)* (Akyüz, 1994).
21. *Medreseler ve Modernleşme* (Sarıkaya, 1997).
22. *Bursa Medreseleri* (Hızlı, 1998).
23. *İstanbul Darulfünûnu İlahiyat Fakültesi Mecmuası Hoca ve Yazarları* (Er, 1993).
24. *Temel Kültür Müesseselerimizden Darulhadisler Ayverdi Hatıra Kitabı* (Yardım, 1995).
25. *Ahmet Osmanlı Medreselerinde Eğitim-Öğretim ve Bunlar Arasında Dâru'l-*

Hadislerin Yeri (Gül, 1997).

26. *Mahkeme Sicillerine Göre Osmanlı Klasik Dönemi Bursa Medreselerinde*

Eğitim-Öğretim (Hızlı, 1997).

27. *Osmanlı Medreselerinde İlim Riyâzî İlimler* (İzgi, 1997).

28. *Osmanlı Medreselerinde İlim Tâbiî İlimler* (İzgi, 1997).

29. *Danışmendliler Döneminde Niksar (1071-1178) (Tıp Medreseleri ve Diğer Tarihi*

Eserler (Şahin, 1999).

30. *Konya ve Anadolu Medreseleri* (Köroğlu, 1999).

31. *Erken Dönem Osmanlı Medreseleri (1300-1500)* (Demiralp, 1999).

32. *Suriye Mısır ve Anadolu Medreseleri (15. Yüzyıl Ortalarına Kadar)* (Ergün, 2015).

33. *Türk Eğitim Tarihi* (Akyüz, 2000, 2006, 2020).

34. *Manzûme-i Tertîbi Ulûm Tertibu'l-Ulûm Kasîde fi'l-Kütübi'l Meşhûre fi'l-Ulûm, Kevâkib-i Seb'a ve Erzurumlu İbrahim Hakkı'nın Tertib-i Ulûm İsimli Eserine Göre XVII. ve XVIII. Yüzyıllarda Osmanlı Medreselerinin Eğitim Programları* (Özyılmaz, 2002).

35. *Osmanlı İlim Geleneğinde Edirne Darulhadisi ve Müderrisleri* (Yıldırım, 2002).

36. *II. Meşrutiyet'te Medreseler ve Din Eğitimi* (Zengin, 2002).

37. *Osmanlı Medreseleri: XIX. Asır* (Akgündüz, 2004).

38. *Uluğ Bey Devri Medreseleri* (Valihocayev, 2004).

39. *Eskişehir Tarihi Camileri Medreseleri* (İşcan, 2005).

40. *Selçuklulardan Osmanlılara Medreseler ve Yönetim İlişkileri* (Kılıç, 2011).

41. *Süleymaniye Dârulhadisi (XVI-XVII. Asırlar)* (Çiftçi, 2013).

42. *Darülfünûn'dan Üniversiteye* (Arslan, 2017).

43. *Zengî ve Eyyûbî Dimaşk'ında Ulema ve Medrese (1154-1260)* (Yılmaz, 2017).

44. *Anadolu'da XVI. Yüzyıl Osmanlı Medrese Mimarisi (1500-1600)* (Yavuzylmaz, 2023).

1.3. İngilizce

1. *The Rise of Colleges: Institutions of Learning in Islam and the West* (Makdisi, 1981)

2. *Centres of Learning and Location in Pre-Modern Europe and the Near East* (Drijvers-MacDonalds,

1995).

3. *Inscription Pearls of Karatay Madrasah* (Eminoğlu, 2002).

1.4. Almanca

Die Osmanischen Medresen: das Bildungswesen und Seine Historischen Wurzeln im Osmanischen Reich Von 1331-1600 (Demir, 2005).

2. Kitap Bölümü

1. “17. ve 18. Yüzyıl Osmanlı Medreselerinde Dershane-Mescit” (Köşklü, 2008).

2. “*Intercession and Succession, Enlightenment and Reflection: The Inscriptional Program of the Karatay Madrasa, Konya*” (Redford, 2015).

3. Tezler

3.1. Yüksek Lisans

1. Afyon'daki Türk Anıtları (Medreseler, Türbeler, Hanlar, Hamamlar, Köprüler, Çeşmeler) (Daş, 1997).
2. Osmanlı İlim Geleneğinde Buhârîhanlık (Altuntaş, 2010).
3. Makedonya'daki Medreseler ve İsa Bey Medresesi (Eljesa, 2010).
4. 17. Yüzyıl Osmanlı Şam Eyaleti'nde Medreseler ve Eğitim Hayatı (Douba, 2024).
5. Osmanlı Devleti'nde Hüsn-i Hat Eğitimi (1299-1923) (Öztük, 2024).
6. Selçuklu ve Osmanlılarda Sağlık Kuruluşları ve Ruh Sağlığı Eğitimi (Aras, 2025).
7. Hadis İlim Geleneğinde Doğu Medreseleri (Akdoğan, 2025).

3.1.2. Doktora

1. Dârülfünun'dan Üniversite'ye Geçiş (Arslan, 1991).
2. 17. ve 18. Yüzyıl Osmanlı Medreselerinin Tipolojisi (Köşklü, 1999).
3. Osmanlı Devri Dâru'l-Hadisleri ve Hadis Eğitimi (Yücel, 2012).
4. Osmanlı Döneminde Hadis İlmi (Altuntaş, 2018).
5. XVI. Yüzyıl Osmanlı Medrese Mimarisi (1500-1600) (Yavuzılmaz, 2021).
6. Osmanlı Döneminde Ankara'da Faaliyet Gösteren Medreseler (Şan, 2024).
7. İstanbul'da Medrese Talebelerinin Eğitim, Sosyal ve Ekonomik Hayatları (1840-1908) (Karacakaya, 2025).
8. Belgeler Işığında Anadolu Selçuklu ve Beylikler Dönemi Medreseleri (Şahin, 2026)

4. Makaleler

4.1. Arapça

Ruâtu'l-İlm (1961).

4.2. Türkçe

1. “Çifte Minareli Medrese” (Yetkin, 1952).
2. “Tokat ve Niksar’da Yağı-Basan Medreseleri” (Kuran,1968).
3. “Karamanlı Medreseleri” (Kuban, 1969).
4. “Erzurum’daki Hatuniye Medresesi’nin Tarihi ve Bânisi Hakkında Mülâhazalar”. (Karamağaralı, 1971).
5. “Darulhadisler” (Baltacı, 1980).
6. “Anadolu Selçuklu Devleti’nde Medreseler” (Demirel, 1984).
7. “Osmanlılarda Yüksek Din Eğitimi” (Yazıcı, 1986).
8. “Erzurum’daki Yakutiye Medresesi İle İlgili Bazı Mülâhazalar” (Çam, 1988).
9. “XIV. Yüzyıl Osmanlı Medreseleri, Müderrisler ve Başlıca Hizmetleri” (Öcal, 1988).
10. “XV. ve XVI. Asır Osmanlı Medreselerinde Hadis Öğretimi” (Karacabey, 1992).
11. “Dârülfünun Tarihçesine Giriş II, Üçüncü Teşebbüs Dârülfünûn-ı Sultânî” (İhsanoğlu, 1993)
12. “Osmanlı Medreselerinin Son Döneminde Hadis Öğretimi” (Karacabey, 1999).
13. “Kuruluşundan Ortadan Kaldırılışına Kadar olan Süre İçerisinde Medreseler” (Şanal, 1999).
14. “İrfân Ordusunun Temelleri Türklerde Medreseler Karahanlı Selçuklu ve Beylikler Devri Medreseleri” (Altan, 1999).
15. “Ermenek’te Emir Musa Bey Medresesi (Tol Medrese) ve Vakfiyesi” (Çiftçi, 2001).
16. “Osmanlı Medrese Mimarisinde Bazı Örneklerle Baca Formları” (Köşklü, 2001).
17. “Osmanlı Dönemi Anadolu Medreseleri Üzerine Yapılmış Çalışmalar Bibliyografyası” (Hızlı, 2004).
18. “Erzurum Çifte Minareli Medrese’nin Yapım Tarihi ve Bânisi Hakkında Yeni Bir Yaklaşım”. (Gülbüz, 2004).
19. “Osmanlı İmparatorluğunda Modernleşme ve Eğitim” (Alkan, 2008).
20. “Osmanlı Medrese Teşkilatında Zirve: Süleymaniye Dârulhadisi (XVI-XVII. Asırlar)” (Çiftçi, 2010).

21. “II. Abdülhamid Devrinde İstanbul Medreselerindeki Öğrencilerin Cerr Faaliyetleri” (Kanal, 2014).
22. “İstanbul’da Hadis Sevgisi: Darülahadisler ve Buhârîhanlık Geleneği”, Antik Çağ’dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi (Yücer, 2015).
23. II. Abdülhamid Devrinde İstanbul Medreselerindeki Öğrencilerin Cerr Faaliyetleri (Kanal, 2014).
24. “Hadis İlimlerinin Tedrisâtı Açısından Osmanlı Darulhadisleri” (Ayaz, 2016).
25. “Usûl-i Hadis’ten Hadis Tarihi’ne: Dârülfünun İlahiyat’ta Hadis Tarihi Dersleri” (Kalkan Yorulmaz, 2019).
26. “Geleneğimizde Darulhadis Müessesesi” (Atan, 2018).
27. “Osmanlı Medreseleri Bir İcmâl” (Hızlı, 2004).
28. “Van’da Bir Medrese-i Âliyye (Medresetü’z-Zehrâ) Açma Serüveni” (Tekin, 2024).
29. “Yüksek İlim Tahsilinde Hadis Eğitimi: Osmanlı Dârülahadislerinden Dârülfünûn İlahiyat Fakültesi’ne” (Toprak Şahin, 2025).
30. “Dârülfünun’un Toplumsal Kültürel ve Din Eğitimi Açısından Etkileri” (Erdem, 2025).

4.3. İngilizce

1. “Some Aspects of the History of the Madrasa” (Pedersen, 1929).
2. “Muslim Education in the Golden Age of the Caliphate” (Tibawi, 1954)
3. “Madrasa and University in the Middle Ages” (Makdisi, 1970)
4. Medâris-i Kadîm-i Kum (Tabâtabâî, 1972).
5. “Notes on the Madrasa in Medieval Islamic Society.” (Leiser, 1983).
6. “The Madrasa and the Islamization of the Middle East: The Case of Egypt” (Leiser, 1985).
7. “Religion Law and Learning in Classical Islam” (Makdisi, 1991).
8. “The Transmission of Knowledge in Medieval Cairo: A Social History of Islamic Education” (Berkey, 1992)
9. “Traditional Shiite Education in Qum” (Mottahedeh, 1995)
10. “Madrasas in Mecca During the Medieval Period: A Descriptive Study Based on Literary Sources” (Mortel, 1997).

4.4. Boşna-Hersekçe

“Mahmud Gazi Husrev Begova Medresa u Sarajevu” (Traljic vd., 2000)

5. Tebliğler

1. “Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Darülfünun’da İlahiyat Öğretimi” (Dölen, 2010).
2. “İslam Dünyasının İlk İlahiyat Fakültesi” (İhsanoğlu, 2010)
3. “İslâm Mimarisinde Darülhadisler” (Özkurt, 2011).
4. “Bursa Daru’l-Hadisleri” (Karahan, 2013)
5. “Osmanlı Dâru’l-Hadis Medreselerindeki Görev Dağılımı” (Altuntaş, 2013).
6. “Dünden Bugüne Medreseler, Seydalar ve Medresemizin Eğitim Sistemi” (Yakışık, 2014).

6. Ansiklopedi Maddeleri

1. “Madrasa” (Pedersen-Makdisi, 1954-2002).
2. “Madrasa” (Muniburrahmân, 1954-2002).
3. “Madrasa”, (Hillenbrand, 1954-2002).
4. “Madrasa: The Institutions in the Arabic Persian and Turkish Lands” (Pedersen-Makdisi, 1981).
5. “Beytülhikme” (Kaya, 1992).
6. “Osmanlı Eğitim Sistemi” (Baltacı, 1992).
7. “Darulhadis” (Tanman, 1993).
8. “Darulhadis” (Bozkurt, 1993).
9. “Medreseler” (Nayır, 1993).
10. “Hacı Halil Paşa Medresesi” (Tanman, 1996).
11. “The Traditional Text Used in the Persian Madrasahs” (Nasr, 1997).
12. “XVII. ve XVIII. Yüzyıl Osmanlı Medrese Mimarisi”. (Köşklü, 2002).
13. “Medrese” (Bozkurt, 2003).
14. “Medrese” (İpşirli, 2003).
15. “Nizâmiye Medresesi”. (Özaydın, 2007).

7. Kitap Tanıtımı

1. “Madrasa and University in the Middle Ages” (Mukhsen, 2026).
2. “Süleymaniye Darulhadisinde Okutulan Eserler” Anadolu’nun İslâmlaşma Sürecinde Darulhadisler Sempozyumu 30 Nisan-1 Mayıs 2011 (Çiftçi, 2013).

3. “Dârülfünun İlahiyat’ın İlmî Birikimi Sempozyumu 15 Mayıs 2018” (Furat, 2018).
4. “Intercession and Succession, Enlightenment and Reflection: The Inscriptional Program of the Karatay Madrasa, Konya” (Duggan, 2016).

SONUÇ

Peygamberimizin (s.a.s.) Medine’ye hicretinden sonra ilk iş olarak Mescid-i Nebvî’yi inşa ettirmesinin akabinde, Ashâb-ı Kirâm için mescidin içinde hem eğitim-öğretimlerini deruhte etmesi hem de iâşe ve ibâatelerini sağlaması amacıyla “Suffa” olarak adlandırılan medreseyi kurmuştur. Peygamberimizin (s.a.s.) örneklik oluşturduğu medreseler zamanla hem örgün hem de yaygın eğitim kurumları olarak işlevlerini sürdürerek günümüze kadar ulaşmıştır.

Medreselerle ilgili literatürü oluşturmada “Suffa”yı hem örgün hem de yaygın eğitimde bir milâd kabul ederek günümüze kadar tespit edebildiğimiz kadarıyla en detaylı eser olarak Abdülkadir b. Muhammed en-Nuaymî’nin (ö. 927/1521) *ed-Dâris fî Târihi’l-Medâris* adlı eserini medreseler üzerine literatürün oluşturulmasında temel bir eser olarak aldık.

Araştırmamızın sonunda medreselerle doğrudan ve dolaylı olarak ilgili olan Arapça on iki, Türkçe kırk dört, İngilizce üç ve Almanca bir kitap ile iki kitap bölümünün telif edildiğini; yedi yüksek lisans tezi ve sekiz doktora tezi telif edildiğini; Arapça bir, Türkçe otuz, İngilizce on ve Boşna-Hersekçe bir makalenin telif edildiğini; altı tebliğ sunulduğunu; on beş ansiklopedi maddesi ve dört kitap tanıtımının telif edildiğini tespit ettik. Araştırmamız bir tebliğ boyutuyla sınırlı olduğu için kitap, kitap bölümü, makale, tebliğ, ansiklopedi maddesi ve kitap tanıtımı yönlerinden sınırlı kalmıştır. Lakin araştırmamızın bu konuda yapılacak diğer çalışmalara kaynaklık etmesini umuyoruz.

BİBLİYOGRAFYA

- Abdulazîm R. Târihu’l-Medâris fî Mısır’l-İslâmiyye, Kahire: 1992.
- Abdulcelîl H. A. el-Medâris fî Beyti’l-Makdis, Amman: 1981.
- Ahmed H. C. el-Medâris ve Nizâmu’t-Ta’lim fî Bilâdi’ş-Şâm fi’l-’Asri’l-Memlûkî, Beyrut: 2001.
- Akdoğan, H. Hadis İlim Geleneğinde Doğu Medreseleri (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi) Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, 2025.
- Akgündüz, M. Osmanlı Medreseleri: XIX. Asır. İstanbul: Beyan Yayınları, 2004.
- Akyüz, Y. Türk Eğitim Tarihi (Başlangıçtan 1993’e) İstanbul: Kültür Koleji, 1994.
- Akyüz, Y. Türk Eğitim Tarihi. (Ankara: Milli Eğitim Basımevi, 2006).
- Akyüz, Y. Türk Eğitim Tarihi. 27. Baskı (Ankara: Pegem Yayıncılık, 2006).
- Alkan, M. “Osmanlı İmparatorluğunda Modernleşme ve Eğitim”. Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi 6/12 (2008): 9–84.
- Altan, Ç. “İrfan Ordusunun Temelleri Türklerde Medreseler Karahanlı Selçuklu ve Beylikler Devri Medreseleri”, Dini Araştırmalar, 11/5 (1999), 177–201.
- Aras, S. Selçuklu ve Osmanlılarda Sağlık Kuruluşları ve Ruh Sağlığı Eğitimi (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). (Kars: Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2025).

- Arslan, A. Dârülfünun'dan Üniversite'ye Geçiş (Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1991.
- Arslan, A. Darülfünun'dan Üniversiteye İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2017.
- Altuntaş, M. C. Osmanlı İlim Geleneğinde Buhârîhanlık (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010.
- Altuntaş, M. C. Osmanlı Döneminde Hadis İlmi (Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018.
- Atan, A. H. "Geleneğimizde Darulhadis Müessesesi", *Din ve Hayat Dergisi*, 35 (2018). 122–126.
- Atay, H. Osmanlılarda Yüksek Din Eğitimi, İstanbul: 1983.
- Ayaz, K. "Hadis İlimlerinin Tedrisatı Açısından Osmanlı Darulhadisleri", *Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, 47 (2016), 39–68.
- Aynî, M. A. Dârülfünun Tarih-i Felsefe Dersleri. İstanbul: 1914.
- Aynî, M. A. Dârülfünun Tarihi. İstanbul: Yeni Matbaa, 1927.
- Aynî, M. A. Türkiye Maarif Tarihi. 1965.
- Baltacı, C. XV-XVI. Asırlarda Osmanlı Medreseleri, İstanbul: Marmara Üniversitesi Vakfı Yayınları, 1976.
- Baltacı, C. "Darulhadisler", *İslâm Medeniyeti Dergisi*, 4/4 (1980). 1–37.
- Baltacı, C. "Osmanlı Eğitim Sistemi" *Osmanlı Ansiklopedisi*, 5/27-145. İstanbul: Yeni Türkiye Yayınları, 1993.
- Berkey, J. The Transmission of Knowledge in Medieval Cairo: A Social History of Islamic Education. Princeton: Princeton University Press, 1992.
- Bilge, M. İlk Osmanlı Medreseleri. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, 1984.
- Bilget, N. B. Sivas'ta Buruciye Medresesi. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 991.
- Bilget, N. B. Gök Medrese. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1989.
- Bozkurt, N. "Darulhadis" Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, 8/528. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.
- Bozkurt, N. "Medrese", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, 28/323-328. Ankara: TDV Yayınları, 2003.
- Centres of Learning Learning and Location in Pre-Modern Europe and the Near East (ed. J. W. Drijvers-A. A. MacDonalds) Leiden: 1995.
- Çam, N. "Erzurum'daki Yakutiye Medresesi İle İlgili Bazı Mülâhazalar". *Vakıflar Dergisi*, 20 (1988). 289–310.
- Çelebi, A. İslâm'da Eğitim-Öğretim Tarihi (trc. Ali Yardım), İstanbul: Damla Yayınları, 1983.
- Çiftçi, M. "Süleymaniye Darulhadisinde Okutulan Eserler", *Anadolu'nun İslâmlaşma Sürecinde Darulhadisler Sempozyumu, Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, (2013), 310–311.
- Çiftçi, M. Süleymaniye Dârulhadisi (XVI-XVII. Asırlar. İstanbul: Kitabevi, 2013.
- Çiftçiöğlü, İ. "Ermenek'te Emir Musa Bey Medresesi (Tol Medrese) ve Vakfiyesi" *İlmi Araştırmalar*, 12 (2001). 73–82.
- Daş, E. Afyon'daki Türk Anıtları (Medreseler, Türbeler, Hanlar, Hamamlar, Köprüler, Çeşmeler) (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi) (İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1997).
- Demir, H. Die Osmanischen Medresen: das Bildungswesen und Seine Historischen Wurzeln im Osmanischen Reich Von 1331-1600. Frankfurt: Peter Lang, 2005.
- Demiralp, Y. Erken Dönem Osmanlı Medreseleri (1300-1500), Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1999.
- Demirel Ö. Anadolu Selçuklu Devleti'nde Medreseler. Cumhuriyet Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, 3 (1984), 25–40.
- Douba, E. 17. Yüzyıl Osmanlı Şam Eyaletinde Medreseler ve Eğitim Hayatı (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi) İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2024.
- Dölen, E. "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Darülfünun'da İlahiyat Öğretimi". *Dârülfünun İlahiyat Uluslararası Katılımlı Sempozyumu 18-19 Kasım 2009 Tebliğleri*. (Ed. Tahsin Özcan vd.) İstanbul: Ada Ofset, 2010.

- Duggan, T. M. P. "Intercession and Succession Enlightenment and Reflection: The Inscriptional Program of the Karatay Madrasa, Konya" *Libri Kitap Tanıtımı Eleştiri ve Çeviri Dergisi*, 2 (2016). 1–62.
- Eljesa, A. *Makedonya'daki Medreseler ve İsa Bey Medresesi (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi)*, Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010.
- Eminoğlu, M. *Inscription Pearls of Karatay Madrasah*. (Trans. Bahattin Eminoğlu-Muhammet Fahrettin Ünal). 2002.
- Er, H. *İstanbul Dârülfünûnu İlahiyat Fakültesi Mecmuası Hoca ve Yazarları*. İstanbul: Şahinler Matbaacılık, 1993.
- Ergin, O. *Türkiye Maarif Tarihi*. İstanbul: Eser Matbaası, 1977.
- Ergün, M. *Suriye Mısır ve Anadolu Medreseleri (15. Yüzyıl Ortalarına Kadar)* Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık, 2015.
- Furat, A. H. "Dârülfünun İlahiyat'ın İlmî Birikimi Sempozyumu 15 Mayıs 2018". *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 29/1 (Haziran 2018). 131–134.
- Gül, A. *Osmanlı Medreselerinde Eğitim-Öğretim ve Bunlar Arasında Dâru'l-Hadislerin Yeri*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1997.
- Gürbüz, O. "Erzurum Çifte Minareli Medrese'nin Yapım Tarihi ve Bânisi Hakkında Yeni Bir Yaklaşım". *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 25 (2004). 145–160.
- Hızlı, M. *Bursa Medreseleri*, İstanbul: İz Yayıncılık, 1998.
- Hızlı, M. *Mahkeme Sicillerine Göre Osmanlı Klasik Dönemi Bursa Medreselerinde Eğitim-Öğretim*. Bursa: Esra Fakülte Kitabevi, 1997.
- Hızlı, M. "Osmanlı Dönemi Anadolu Medreseleri Üzerine Yapılmış Çalışmalar Bibliyografyası", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 2/4 (2004). 371–409.
- Hızlı, M. "Osmanlı Medreseleri Bir İcmâl" *Journal of Turkish Studies Literature* 4/2, 2004, 371–409.
- Hillenbrand, R. "Madrasa", *The Encyclopedia of Islam (new edition)*, 5/1136-1154. Leiden: 1954-2002.
- İbn Tolun. *Nakdu't-Tâlib li-Zegâli'l-Menâsib* (Nşr. M. Ahmed Dehman-Hâlid M. Dehman). Beyrut, 1992.
- İhsanoğlu, E. "Dârülfünun Tarihçesine Giriş II, Üçüncü Teşebbüs Dârülfünûn-ı Sultânî", *Belleten Dergisi*, 57/218 (1993). 201–240.
- İhsanoğlu, E. "İslâm Dünyasının İlk İlahiyat Fakültesi". *Dârülfünun İlahiyat Sempozyumu 18-19 Kasım 2009 Tebliğleri*. (Ed. Tahsin Özcan vd.) (İstanbul: Ada Ofset, 2010).
- İpşirli, M. "Medrese", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 28/338-340. Ankara: TDV Yayınları, 2003.
- İsmâil b. A. *el-Medârisul-İslâmiyye fi'l-Yemen*, Beyrut: 1986.
- İşcan, N. *Eskişehir Tarihi Camileri Medreseleri*. Eskişehir: İşcan Yayınları, 2005.
- İzgi, C. *Osmanlı Medreselerinde İlim Riyâzî İlimler*. İstanbul: İz Yayıncılık, 1997.
- İzgi, C. *Osmanlı Medreselerinde İlim Tâbii İlimler*. İstanbul: İz Yayıncılık, 1997.
- Kalkan Yolmaz N. "Usul-i Hadis'ten Hadis Tarihi'ne: Dârülfünun İlahiyat'ta Hadis Tarihi Dersleri" *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 23/2 (Aralık 2019), 651–671.
- Kanal, H. "II. Abdülhamid Devrinde İstanbul Medreselerindeki Öğrencilerin Cerr Faaliyetleri". *Avrasya İncelemeleri Dergisi*, 3/2 (2014), 251–294.
- Karamağaralı, H. "Erzurum'daki Hatuniye Medresesi'nin Tarihi ve Bânisi Hakkında Mülâhazalar". *Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, 3 (1971). 209-242.
- Kaya, M. "Beytülhikme", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 4/88-90. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1992.
- Kılıç, R. *Selçuklulardan Osmanlılara Medreseler ve Yönetim İlişkileri*. Ankara: Pegem Yayınları: 2011.
- Köroğlu, H. *Konya ve Anadolu Medreseleri*. Konya: Sebat Ofset, 1999.
- Köycü, E. *el-Mizzî'nin Hadîs İlmî'ndeki Yeri*. Ankara: Araştırma Yayınları, 2013.

- Köşklü, Z. 17. ve 18. Yüzyıl Osmanlı Medreselerinin Tipolojisi. (Basılmamış Doktora Tezi). Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1999.
- Köşklü, Z. “Osmanlı Medrese Mimarisinde Bazı Örneklerle Baca Formları”. Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, 16 (2001). 209–218.
- Köşklü, Z. “XVII. Ve XVIII. Yüzyıl Osmanlı Medrese Mimarisi. Türkler Ansiklopedisi, 12/162 – 168, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002.
- Köşklü, Z. (2008). 17. ve 18. Yüzyıl Osmanlı Medreselerinde Dershane-Mescit. Yurttaş, H. (Ed.), Abdüsselam Uluçam Armağanı içinde Ankara: Uyum Ajans. 177-192
- Kuban, D. “Karamanlı Medreseleri”. Vakıflar Dergisi, 8 (1969). 209–223.
- Kuran, A. Anadolu Medreseleri, Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Yayınları, 1969.
- Kütükoğlu, M. S. Dârü'l-Hilâfeti'l-Âliyye Medresesi ve Kuruluş Arefesinde İstanbul Medreseleri. İstanbul: Edebiyat Fakültesi Matbaası, 1978.
- Leiser, G. “Notes on the Madrasa in Medieval Islamic Society.” Muslim World, 73 (1983), 165-181.
- Leiser, G. “The Madrasa and the Islamization of the Middle East: The Case of Egypt.” Journal of the American Research Center in Egypt 22 (1985), 29-47.
- Mahmud C. Maârif-i Umûmiyye Nezâreti Târihçe-i Teşkilât ve İcrâatı, İstanbul: 1338.
- Makdisî, G. Madrasa and University in the Middle Ages. Studia Islamica, (1970). 255-264
- Makdisî, G. The Rise of Colleges Institutions of Learning in Islam and the West, Edinburgh: Edinburgh University Press, 1981.
- Makdisî, G. Religion Law and Learning in Classical Islam. Brookfield, Vt.: Variorum, 1991.
- Mortel, R. T. “Madrasas in Mecca during the Medieval Period: A Descriptive Study Based on Literary Sources”, Bulletin of the School of Oriental and African Studies, 60/2 (1997), 236-252.
- Mottahedeh, R. “Traditional Shiite Education in Qum”, Harvard Middle Eastern and Islamic Review, 11/1 (1995), 89-98.
- Muderris Tabâtabâi, Medâris-i Kadîm-i Kum, Vahîd, Tahran, 9/99. (1972), 1767-1772.
- Nâcî Ma'rûf, Medâris Kable'n-Nizâmiyye, Bağdad: 1973.
- (Munîburrahmân, “Madrasa” The Encyclopaedia of Islam (new edition), 5/1134-1136. Leiden: 1954-2002).
- Nâcî Ma'rûf, 'Ulemâu'n-Nizâmiyyât ve'l-Medârisi'l-Meşriki'l-İslâmî, Bağdad: 1973.
- Nasr, S. H. “The Traditional Text Used in the Persian Madrasahs”, Encyclopedic Survey of Islamic Culture (Ed. Mohamed Taher), 3/56-73. New Delhi: 1997.
- Nayır, Z. “Medreseler” Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi (Ed. Semavi Eyice vd.). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1995.
- en-Nuaymî, A. b. M. ed-Dâris fi Târihi'l-Medâris (neşr: Ca'fer el-Hasenî), Kahire: 1988.
- en-Nuaymî, A. b. M. ed-Dâris fi Târihi'l-Medâris (thk. İbrâhîm Şemsuddîn). Beyrut: Dârü'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1990.
- Öcal, M. “XIV. Yüzyıl Osmanlı Medreseleri, Müderrisler ve Başlıca Hizmetleri”. Milli Kültür, 60 (1988). 22–27.
- Özaydın, A. “Nizâmiye Medresesi”. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, 33/188-191. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2007.
- Özkurt, K. İslâm Mimarisinde Dârülhadisler. Uluslararası Katılımlı Sempozyum: Anadolu'da Hadis Geleneği ve Daru'l-Hadisler, 30 Nisan-1 Mayıs 2011. Çankırı Belediyesi Yayınları: 2011. 155-173.
- Öztük, Z. Osmanlı Devleti'nde Hüsn-i Hat Eğitimi (1299-1923) İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2024.
- Pedersen, J. Some Aspects of the History of the Madrasa, 1929. 525–537.

- Pedersen, J.-Makdisi, G. “Madrasa: The Institutions in the Arabic, Persian and Turkish Lands” (Edinburgh: Edinburgh University Press, 1981). Eİ2, v. 5, pp.1129-1130.
- Pedersen, J.-Makdisi, G. The Encyclopaedia of Islam (new edition), 5/1123-1134. Leiden 1954-2002.
- Pedersen, J.-Makdisi, G. “Madrasa” (Pedersen-Makdisi, 1954-2002).
- Rogers, J. M. Anadolu Medreseleri Selçuklu ve Beylikler Devri II Kapalı Medreseler. (İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Yayınları, 1972).
- Redford, S. “Intercession and Succession, Enlightenment and Reflection: The Inscriptional Program of the Karatay Madrasa, Konya”. (Ed. A. Eastmond), Viewing Inscriptions in the Late Antique and Medieval World. Cambridge: Cambridge University Press, 2015. 148–169.
- Ruâtu’l-İlm, (Trc. İhsan Abbas). Beyrut: el-Ebhâs, 1961.
- Saîd İ. A. Meâhidut-Terbiyyeti’l-İslâmiyye, Kahire: 1986.
- Sarıkaya, Y. Medreseler ve Modernleşme. (İstanbul: İz Yayıncılık, 1997).
- es-Semerkindî, Şemsuddîn Muhammed b. Eşref el-Hüseynî, el-Eşkâlu’t-Te’sîs (Tah. Muhammed Suveysî) Tunus: ed-Dârul’t-Tûnisiyye, 1984.
- Sultanzâde, H. Tarihi Medârisi İran, Tahran: 1945.
- Şahin, K. Danişmendîler Döneminde Niksar (1071–1178) (Tıp Medreseleri ve Diğer Tarihi Eserler) Tokat: Niksar Belediyesi Yayınları, 1999.
- Şahin, M. Belgeler Işığında Anadolu Selçuklu ve Beylikler Dönemi Medreseleri (Basılmamış Doktora Tezi) Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2026.
- Şahintürk, H. İstanbul’da Medrese Talebelerinin Sosyal ve Ekonomik Hayatları (1840-1908) (Basılmamış Doktora Tezi) İstanbul: Medeniyet Üniversitesi Lisanüstü Eğitim Enstitüsü, 2026.
- Şan, B. Osmanlı Döneminde Ankara’da Faaliyet Gösteren Medreseler (Basılmamış Doktora Tezi) Ankara: Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2024.
- Şanal, M. “Kuruluşundan Ortadan Kaldırılışına Kadar Olan Süre İçerisinde Medreseler”. Milli Eğitim, 143 (1999). 123–128.
- Şumeysânî, H. Medârisu Dimaşk fî’l-Asri’l-Eyyûbî, Beyrut: 1983.
- Sözen, M. Anadolu Medreseleri (Selçuklu ve Beylikler Devri), İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi Yayınları, 1971.
- Tanman, M. B. “Hacı Halil Paşa Medresesi”. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, 14/477–479. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1996.
- Tanman, M. B. “Dârulhâdis”. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, 8/533. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1993.
- Tekin, R. “Van’da Bir Medrese-i Âliyye (Medresetü’z-Zehrâ) Açma Serüveni.” Katre International Human Studies Journal 18 (2024) 1–18.
- Tibawi, A. Muslim Education in the Golden Age of the Caliphate, Islamic Culture. 28/2 (1954). 418–438.
- Tomar, C. “Makdisi, George M.” Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 27/431. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2003.
- Tomar, C. “Nuaymî”. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, 33/221. İstanbul: İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2003.
- Unat, F. R. Türkiye’de Eğitim Sisteminin Gelişmesine Tarihî Bir Bakış. Ankara: Millî Eğitim Basımevi, 1964.
- Ünal, R. H. Çifte Minareli Medrese (Erzurum). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1989.
- Ünver, S. Fatih Külliyesi ve Zamanı İlim Hayatı. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınevi, 1946.
- Toprak S., Ayşegül. “Yüksek İlim Tahsilinde Hadis Eğitimi: Osmanlı Dârülhadislerinden Dârülfünûn İlahiyat Fakültesi’ne” Darulfunun İlahiyat 36 (2025), 261–301.
- Yaltkaya, M. Ş. Tanzimattan Evvel ve Sonra Medreseler. İstanbul: Maarif Matbaası, 1940.
- Yardım, A. Temel Kültür Müesseselerimizden Darulhadisler, Ayverdi Hatıra Kitabı, İstanbul

Fetih Cemiyeti yay., 1995.

Yavuzılmaz, A. XVI. Yüzyıl Osmanlı Medrese Mimarisi (1500-1600). (Basılmamış (Doktora Tezi). Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2021.

Yıldırım, S. Osmanlı İlim Geleneğinde Edirne Darulhadisi ve Müderrisleri. İstanbul: Daru'l-Hadis Yayınları, 2002.

Özyılmaz, Ö. Manzume-i Tertîbi Ulum Tertibu'l-Ulûm Kaside fi'l-Kütübi'l-Meşhure fi'l-Ulûm,

Kevâkib-i Seb'a ve Erzurumlu İbrahim Hakkı'nın Tertib-i Ulûm İsimli Eserine Göre XVII ve

XVIII. Yüzyıllarda Osmanlı Medreselerinin Eğitim Programları Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2002.

Valihocayev, B. Uluğ Bey Devri Medreseleri. İstanbul: İSAR Vakfı, 2004.

Yakışık, N. “Dünden Bugüne Medreseler, Seydalar ve Medresemizin Eğitim Sistemi” V. Ulusal Din Görevlileri Sempozyum Bildirileri, 2014

Yazıcı, N. “Osmanlılarda Yüksek Din Eğitimi”. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 28 (1986) 1–4.

Yetkin, S. K. “Çifte Minareli Medrese”. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2–3 (1952). 46–49.

Yılmaz, H. (2017). Zengî ve Eyyûbî Dımaşk'ında Ulemâ ve Medrese (1154-1260). İstanbul: Klasik Yayınları, 2017.

Yücel, E. Osmanlı Devri Dâru'l-Hadisleri ve Hadis Eğitimi. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2012.

Yücer, H. M. “İstanbul'da Hadis Sevgisi: Darülhadisler ve Buhârîhanlık Geleneği”, Antik Çağ'dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi. Din, 5. (2015). 215–221.

Zengin, S. Z. II. Meşrutiyet'te Medreseler ve Din Eğitimi Ankara: Akçağ Basım Yayınları, 2002.

https://www.researchgate.net/publication/368642215_Madrasa_and_University_in_the_Middle_Ages (Accessed 30 January 2026).

<https://www.ebsco.com/research-starters/education/rise-madrasas> (Accessed 30 January 2026).